

Willard V. O. Quine (O određenju značenja pojedinih iskaza)¹

“Tako je uočavanje ljudske sljepoće i slabosti rezultat svakog filozofiranja s kojim se susrećemo svakom prilikom usprkos svojim nastojanjima da ga izbjegnemo ili mimo-
idemo.”

David Hume, *Istraživanje o ljudskom razumu*

[Radnja se odvija u mediteranskom priobalnom mjestasu za kasnoga ljetnog popodneva prilikom prigodnoga dokoličarskog (*schole*) ispijanja blagoga, ali volumnoga alkoholnog pića², kao što već mladim ljudima sklonima filozofiji priliči.]

Lapideus: Ta sjećaš li se ti, predragi Canise, nedavnoga svoga govora kojim si mlade dječake umješno općinio filozofijom?

Canis: Sjećam se mnogih takvih prilika Lapideuse, no ne znam koliko je za hvaliti moju skromnu umješnost. U mladom čovjeku neprestance tinja radoznalost, a umijeće (*techne*) je govornika više u tome da je svojim govorom ne utiša. Najveći među govornicima možda i uspije privući pozornost nenaklonjenog slušateljstva, no moj govor nikako nije ravan njegovom.

Lapideus: Ne želeći se s tobom, dobri prijatelju, uzaludno natjecati u skromnosti, dopusti da ti skromno posvjedočim kako je tvoj govor ne samo sačuvao početnu radoznalost, već moju i dodatno razbuktao.

Canis: Drage ću te volje saslušati. Nego, o kojoj se točno prilici radi? Posljednjih sam mjeseci dosta vremena provodio razgovarajući, stoga oprostite ako ćeš me morati malo podsjetiti.

Lapideus: To mi neće predstavljati teškoću. Zasigurno se sjećaš svojih nadahnutih razmatranja jednog od najvećih suvremenih učenjaka, Willarda van Ormana

---

¹ Autori se zahvaljuju kolegici/asistentici Ani Butković čije su sugestije posebno pripomogle razradi ovog teksta. Zahvaljuju se i kolegama Ivanu Lorgeru i Stipi Pandžiću kao vrijednim sugovornicima. Krivnju za eventualno prijeporno tumačenje nekih Quineovih razmišljanja autori u potpunosti preuzimaju na sebe.

² Mnogi suvremeni interpreti “argumentirano nagadaju” kako je vjerojatno riječ o pivu. Pivo je osvježavajuće alkoholno piće na bazi hmelja čija popularnost uglavnom nadilazi regionalne, klimatske i ine podjele, no posebno dobro “sjeda” za vrijeme vreljih ljetnih mjeseci.

Quinea? Bila je riječ o njegovu znamenitomu članku *Naturalizirana epistemologija* kojim su pružene nove smjernice promišljanja zadatka i naravi epistemologije.

Canis: Kad sam rekao kako će mi zatrebati podsjećanje (*anamnesis*), nisam smatrao nužnim da izrijekom navodiš moje vlastite riječi. No, drago mi je da si baš o tome voljan govoriti. Uz Quineove me misli vežu samo ugodni trenutci.

Lapideus: Dopustit ćeš onda da ti potanko izložim jednu malenu nejasnoću, ne bismo li se susreli s još nekoliko misli vrijednih mišljenja te nastavili prikupljati ugodne trenutke koje si netom spomenuo?

Canis: Dopuštam. Samo, tako ti Zausa, ne oklijevaj više.

Lapideus: Moje je zapažanje vrlo jednostavno, no kako bi bilo u potpunosti shvatljivo valja ga izložiti polagano, sustavno i precizno. Osnovna je ideja (*eidōs*) razmotriti jedan mogući postupak kojim bi se unutar Quineovih pretpostavka moglo doći do konkluzije oprečne onoj Quineovoj. Pritom ne mislim na dobro znani *retorsio argumenti* u kojemu se oprečna konkluzija izvodi sagledavanjem premisa pod nekim novim svjetlom. Postupak koji sam voljan sugerirati ne zahtjeva pretjerano kreativne interpretativne obrate, već je, iako jednostavan, prilično tehničke prirode.

Canis: Vjerojatno misliš na neko svoje uobičajeno logičko sitničarenje? Ako sam u pravu, možda bi bilo bolje da prijedemo na nešto malo “žešće”.³

Lapideus: Dosjetljivost i duhovitost su vrline (*arete*) koje te oduvijek krase, no vjeruj mi da ovom prilikom ništa takvo neće biti potrebno. Sve što nam treba ponudio je već Quine, a za potrebe argumenta nužno je jedino poznavati semantiku konjunkcije: n-člana konjunkcija je istinita ako i samo ako su istiniti svi njezini članovi. Kao što vidiš, teško da će biti riječi o nekom pretjeranom sitničarenju, više o prislanjanju osnovnoga pravila elementarne logike na jedan poseban slučaj.

Canis: S jedne me strane raduje ovaj nagovještaj jednostavnosti. No, ne daj se navući na hridine koje su poštovanja stajale mnoge prijašnje, nama slične, lađare. Mnogi koji su se otisnuli morima mišljenja običavali su mnijeti (*doxa*) kako jednostavnim postupkom mogu dovesti u pitanje iznimno složene sustave. I neslavno su se *nasukali*.

³ Vrijedni i međunarodno uvaženi interpreti konsenzualno pristaju uz sljedeći bikondicional: (a) Akko “Sokrat se već rodio”, onda “‘Žešće’ = napitak, min. 40% C₂H₅OH”. Slažu se, također, kako postoji samo jedna donekle moguća alternativa: (b) Akko “Sokrat još nije rođen”, onda “‘Žešće’ = napitak, min. 70% C₂H₅OH”.

Lapideus: Ne mogu ti ništa obećati osim težnje za poštenim istraživanjem (*skeptisis*). No, kako razgovor čine najmanje dvojica, ponovi, molim te, još jednom svoje shvaćanje Quineovog epistemološkog holizma kako je on predstavljen u *Naturaliziranoj epistemologiji*. Možeš li u pamćenje dozvati i rekonstruirati onih nekoliko paragrafa pri sredini članka gdje naš mudrac (*sophos*) ocrtava razloge nemogućnosti određenja značenja pojedinog iskaza?

Canis: Jamačno. Iako mislim da je tema epistemološkog holizma detaljnije obrađena u nekim drugim djelovima Quineova opusa. Osnovna je teza (*hypothesis*) da je značenje nekog pojedinog iskustvenog iskaza, primjerice “Čaša je na stolu”, nedostupno i neodredivo. Iskaz samostalno ne posjeduje značenja, kao što ga ne posjeduje ni davno zaboravljeni Filozofov *pojам*. Osnovni je razlog tomu što pojedini iskustveni iskazi nemaju iskustvene implikacije i njihovu je istinosnu vrijednost nemoguće provjeriti u iskustvu. Jedino teorije (*theoria*) imaju iskustvene implikacije i stoga je značenje određivo isključivo za njih. One donose verifikabilna predviđanja te je istinitost (*aletheia*) određene teorije povezana s uspjehom njezinih predviđanja. Ako su predviđanja uspješna, teorija je istinita, ako su neuspješna, onda je neistinita. Teorija je općenito, po svojoj strukturi, konjunkcija mnogih iskaza. Stoga, ako činjenice ne odgovaraju njezinim predviđanjima, ako je teorija neistinita, onda barem jedan iskaz (konjunkt) teorije mora biti neistinit. Mi, naravno, nismo u stanju odrediti o kojemu se iskazu radi jer je značenje svakog pojedinog iskaza neodredivo. Naposljetku Quine navodi i tezu kako neuspjeh predviđanja falsificira samo jedan dio teorije te da *dostatan dio teorije* ima značenje. Oprosti mi, *Lapideuse*, ako sam nešto izostavio, no mislim da je većina toga rečena.⁴

Lapideus: Izrečeno je, *Canise*, sve ono potrebno. Drago mi je da si se tako uspješno prisjetio tih detalja jer će predstojeći argument biti izložen poštenoj kritici, a naš će razgovor biti plodonosniji. Imajući u vidu tvoje razumijevanje Quinea, koje bezrezervno prihvaćam, zamislimo, u čisto ilustrativne svrhe, da za predmet proučavanja imamo teoriju vrlo skromnog opsega, teoriju od svega tri iskaza.

Canis: Evo, zamišljaj, iako je tako nešto zaista teško zamisliti.

---

⁴ Originalni Quineov tekst, na kojemu je utemeljen ovaj kratki prikaz, glasi: “(...) tipični iskaz o tijelima nema zalihi iskustvenih implikacija koje može zvati svojim vlastitima. Iskustvene će posljedice obično imati supstancijalna masa teorije uzeta zajedno; upravo tako donosimo verifikabilna predviđanja. (...) Ponekad i ne dođe do iskustva koje teorija implicira; pa onda, idealno, proglašavamo teoriju neistinitom. No taj neuspjeh falsificira samo jedan blok teorije kao cjeline, konjunkcije mnogih iskaza. Neuspjeh pokazuje da su jedan ili više tih iskaza neistiniti, ali ne pokazuje koji. Predviđena iskustva, istinita ili neistinita, nisu implicirana nekim od tih sastavnih iskaza teorije prije nego nekim drugim. Sastavni iskazi jednostavno nemaju empirijska značenja, prema Peirceovu standardu; no neki dostatno obuhvatan dio teorije ima. Ako uopće možemo težiti nekoj vrsti jednoga *logischer Aufbau der Welt*, to mora biti ona u kojoj su tekstovi predviđeni za prijevod u opazajne i logičko-matematičke termine uglavnom opsežne teorije uzete kao cjeline, prije nego sami termini ili kratke rečenice” (Quine, 2003.[1969.]: 378-379).

Lapideus: Možda će pomoći ako ostanemo na prilično apstraktnoj i hipotetičkoj razini. Teorija je, što je već rečeno, konjunkcija mnogih iskaza. S obzirom na to da teorija ima značenje, a njezina se istinitost iskustveno provjerava uspješnošću predviđanja, možemo bez problema zamisliti nesretnu okolnost u kojoj se naša teorija pokazala neistinitom.

Canis: Zamišljanje potonjeg i ne zahtijeva neku pretjeranu maštovitost.

Lapideus: Onda se slažemo. Neka je naša troiskazna teorija, nažalost, zakazala. Vratimo se sada na one Quineove pretpostavke. Ne samo da teorija ima značenje koje se određuje uspješnošću predviđanja, već i dostatno obuhvatan *dio teorije*, prema Quineu, ima značenje. S obzirom na to da smo pristali govoriti o troiskaznoj teoriji, a pojedini iskazi nemaju značenja, jedini njezin dostatno obuhvatan dio koji ima značenje je dvočlana konjunkcija.

Canis: Mislim da slutim u kojem nas smjeru želiš povesti. Želiš jednostavnim logičkim mudrolijama pokazati kako nam značenje pojedinog iskustvenog iskaza ipak *može* biti dostupno?

Lapideus: Upravo to. No, voljan sam malo precizirati. Ako, mudri Canise, utvrdimo da je ta dvočlana konjunkcija neistinita, Quineva se teza *ne* suočava s problemom. Teorija je u cjelini neistinita, najmanje je jedan konjunkt u bloku neistinit, a preostali konjunkt može biti i istinit i neistinit. Neodredivost značenja pojedinog iskaza ostaje sačuvana. No, evo što mene tu muči! Što ako se utvrdi da je spomenuta dvočlana konjunkcija iskaza istinita? U tom slučaju imamo u cjelini neistinitu teoriju čiji je jedini značenjski blok – istinit. Odakle onda zagonetna neistinitost same teorije? Ne preostaje ništa drugo nego zaključiti kako je preostali iskaz, treći konjunkt izvan značenjskog bloka – neistinit. Izgleda da inicijalno prihvaćanje Quineovih pretpostavki i njihova primjena na troiskaznu teoriju pokazuje kako postoji slučaj u kojemu je značenje pojedinog iskaza određivo: iskaz je, naime, nužno neistinit! Značenje se, doduše, određuje neizravnim postupkom – negiranjem neistinitosti preostalih iskaza koji čine neistinitu teoriju, a ne izravnom provjerom istinitosti samog iskaza, ali se naposljetku ipak *određuje*.

Canis: Doista je zanimljiv način na koji izvlačiš zaključke, dragi moj Lapideuse. No, ne mogu se oteti dojmu da je ovdje riječ o svojevrsnoj *quasi* filozofskoj zabavi koja biva sama sebi svrhom. Želiš li da se s tobom zabavljam, rado ću to učiniti, no postoji nešto zaista sumnjivo u pretpostavci troiskazne teorije. Gdje, tako mi Zeusa, pronaći takvu teoriju? Ne zanemaruješ li time postojanje mnogobrojnih pozadinskih vjerovanja koja su nužna za funkcioniranje teorije? Što je, primjerice, s logičkim i matematičkim istinama impliciranim u datoj teoriji? Trebalo bi, također, razmisliti Lapideuse, koliko je tvoja hipoteza u duhu Quineova zamišljanja,

tj. koliko interpretativno narušavaš shvaćanja ovoga velikana kada dopustiš mašti da se razmaše. Ako poštuješ načelo (*arche*) dobrohotnog tumačenja, onda zasigurno nećeš dopustiti da bi Quine prihvatio, primjerice, *dvoiskaznu* teoriju. Jer ako je neka teorija dvočlana konjunkcija i ako pojedini iskazi nemaju značenja, tada *ovako shvaćena* teza o dostatnom dijelu teorije koji ima značenje – ne drži vodu. Ovdje bi dostatan značenjski dio teorije mogla biti jedino teorija sama, sukladno onome da je svaki skup svoj vlastiti podskup, no time ne bismo mnogo dobili. Iako je problematika dvoiskazne i troiskazne teorije različita, ona ukazuje na istu stvar: hipotetičnost valja ograničiti onime što bi autor kritiziranog djela bio voljan prihvatiti. Quine zasigurno ne bi prihvatio pretpostavku dvoiskazne ili troiskazne teorije. Kakva je onda korist od takvog argumentiranja?

Lapideus: Slažem se, Canise, s tvojim britkim opaskama. No, ako se malo prisjetiš uvidjet ćeš kako mi je namjera bila *ilustrirati* jedan mogući postupak određivanja značenja pojedinog iskaza, a smatrao sam kako je troiskazna teorija upravo najprikladnija za tako nešto. Ničim se, zaista, nisam obvezao na postojanje troiskazne teorije.

Canis: Oprosti ako sam nešto tako značajno izgubio iz vida. Ti, dakle, tvrdiš kako je pretpostavka postojanja troiskazne teorije čisto metodološke (*methodos*) naravi?

Lapideus: Moglo bi se i tako reći. Ona zaista ne mora govoriti išta o stvarnom postojanju troiskazne teorije. No, njezin je značaj, ako ništa, što otvara pitanje u kojoj su mjeri Quineovi pogledi ovisni o kontingentnoj činjenici broja iskaza koji čine teoriju.

Canis: Da... Problem je jedino što to pitanje nije otvoreno na valjan način!

Lapideus: Udovolji mojoj znatiželji.

Canis: Na pameti mi je prilično jednostavna ideja koja bi mogla biti presudna. Čak i ako, žrtvujući donekle vlastito shvaćanje, prihvatim, ilustracije radi, postojanje troiskazne teorije, tvoj prikaz ne oslikava vjerno teoriju kako ju Quine shvaća. Teorija je konjunkcija iskaza, u tome se svi slažemo. No, Quineova koherentistička misao, njegov holizam, prije bi nalagao drugačije raspisivanje neke n-člane konjunkcije iliti teorije. Zadržimo se na toj nesretnoj troiskaznoj teoriji. Ako sam dobro shvatio, ona se jezikom iskazne logike predočuje na sljedeći način:

$$P \ \& \ Q \ \& \ R.$$

Lapideus: Dobro si shvatio.

Canis: Zatim se sukladno Quineovim pretpostavkama tvrdi da značenjski blok može biti samo dvočlana konjunkcija, primjerice:

$$(P \ \& \ Q) \ \& \ R.$$

Lapideus: Tako je.

Canis: On pak ima iskustvene implikacije, utvrdi se da je istinit pa iz neistinitosti teorije u cjelini slijedi *nužna neistinitost* upravo “osamljenog” konjunkta *R*?

*

$$\frac{(P \ \& \ Q) \ \& \ R}{\underset{\text{i}}{\text{i}} \ \underset{\text{i}}{\text{i}} \ \underset{\text{i}}{\text{i}} \ \underset{\text{n}}{\text{n}} \ \underset{\text{n}}{\text{n}}}$$

Lapideus: Upravo je tako rečeno.

Canis: No, dragi Lapideuse, koherentistička misao našeg duhovnog mentora prije bi sugerirala drugačiji prikaz troiskazne teorije. Vjerujem da je teoriju krajnje nespreno prikazivati kao “linearni” niz konjunkata s obzirom na to da koherentizam podrazumijeva svojevrsno međusobno prožimanje ili umrežavanje iskaza koji čine teoriju?

Lapideus: Mislim da se slažem, iako nisam siguran da te u potpunosti pratim.

Canis: Ciljam na to da troiskazna teorija može i dalje biti konjunkcija, a da bude prikazana na nešto drugačiji način, način koji više odgovara umreženosti iskaza. Alternativni prikaz koji imam na umu je sparivanje svakog iskaza sa svakim iskazom, tj.:

$$(P \ \& \ Q) \ \& \ (P \ \& \ R) \ \& \ (Q \ \& \ R).$$

Ako u ovom svjetlu sagledamo troiskaznu teoriju, ona postaje neuporabljiva čak i za čisto ilustrativne svrhe. Tri iskaza ne sadržavaju tek jedan značenjski blok i jedan “osamljeni” konjunkt čija istinosna vrijednost u određenoj konstelaciji postaje dostupnom. Troiskazna teorija sadrži tri značenjska bloka, a ne sadrži ni jedan “osamljeni” konjunkt!

Lapideus: Moram priznati, Canise, kako sam prethodni problem u potpunosti previdio. Upravo se zbog te sklonosti uvijek iznova radujem ovakvim razgovorima s tobom. No, reci mi ipak jedno.

Canis: Kaži.

Lapideus: Slažeš li se da se značenjski blok može sastojati od samo dvaju konjunkata?

Canis: Slažem se u mjeri u kojoj prihvaćam postojanje troiskazne teorije; čisto heuristički (*heuriskein*) da vidim kamo bi nas takva vjera mogla dovesti.

Lapideus: No, također i zato što se ne može očekivati da značenjski blok bude složeni iskaz duljine teorije ili pak da teoriju duljinom premašuje?

Canis: Tako nešto nije za očekivati.

Lapideus: U redu. Takav sam odgovor od tebe i očekivao. Smatram, također, kako valja prihvatiti tvoj način prikazivanja. On zaista bolje odgovara onome kako koherentisti vide stvari. No, jesi li u potpunosti siguran da takav pristup otklanja svaku mogućnost određivanja značenja pojedinog iskaza?

Canis: Ovdje ću te moliti za vodstvo.

Lapideus: Imajući u vidu da početne pretpostavke i dalje vrijede, da je troiskazna teorija inicijalno moguća te da značenjski blok može biti konjunkcija dvaju iskaza, u određenoj je konstelaciji značenje pojedinog iskaza – određivo. Pretpostavimo da je troiskazna teorija, formulirana sada na tvoj način, neistinita.

*

$$\frac{((P \ \& \ Q) \ \& \ (P \ \& \ R)) \ \& \ (Q \ \& \ R)}{n}$$

Značenjski blokovi imaju iskustvene implikacije pa su u skladu s tim – verifikabilni. Zamisli sada, Canise, da smo utvrdili kako je prvi značenjski blok, prva konjunkcija u nizu, istinit, tj. istinita. Samim tim jedan od preostalih blokova mora biti neistinit. Istinitost prvog bloka po semantici konjunkcije znači istinitost i *P* i *Q*, što znači da su i u idućim blokovima ta dva iskaza istinita.

*

$$\frac{\begin{array}{ccccccc} ((P \ \& \ Q) \ \& \ (P \ \& \ R)) \ \& \ (Q \ \& \ R) \\ i \ i \ i \ \quad \quad \quad i \ \quad \quad \quad n \ i \end{array}}{n}$$

Lako je uočiti kako oba preostala bloka svoju neistinitost mogu zahvaliti jedinom preostalom iskazu – *R*. Značenje iskaza *R*, ponovno se pokazuje, moguće je odrediti. On je nužno neistinit. Tvojim se raspisivanjem i konjunkcijom svih varijanti

dvočlane konjunkcije unutar tročlanog skupa iskaza nije uspjela osporiti teza o mogućnosti određenja značenja pojedinog iskaza!

*

$$\frac{((P \ \& \ Q) \ \& \ (P \ \& \ R)) \ \& \ (Q \ \& \ R)}{i \ i \ i \ n \ i \ n \ n \ n \ i \ n \ n}$$

Canis: Moram ti priznati, *Lapideuse*, kako sam nešto ubrzao sa zaključcima. Tvoj izvod izgleda semantički besprijekorno, stoga nam pažnju valja ponovno usmjeriti na neke pretpostavke s kojima se upuštaš u ovu raspravu.

Lapideus: Da smatram kako u mom izvodu nema ničeg sumnjivog, ne bih te pozvao da ga zajedno propitujemo. Mogli bismo se zabaviti i na zabavi bliskije načine. No, sam tehnički dio ni meni se ne čini suviše prijepornim. Vrijedi uočiti kako smo se ovim postupkom riješili i jedne velike brige, a to je pretpostavka troiskazne teorije! Time smo se oslobodili i nesretnog shvaćanja kako konjunkcija dvaju iskaza može biti značenjski blok. Dok nas je moje raspisivanje donekle obvezivalo na te pretpostavke, poradi onog “osamljenog” konjunkta, tvoje je raspisivanje jasno pokazalo da je postupak primjenjiv na svaku n-članu teoriju. Dužan sam ti se, *Canise* očito dodatno zahvaliti!

Canis: Da. Ali uradi to, ako uzmogneš, nakon što nas pošteno prekoriš!

Lapideus: Zar će za tim biti potrebe?

Canis: Bojim se da hoće.

Lapideus: Ta reci onda, gdje smo pogriješili?

Canis: Sjećaš li se, prijatelju, kad sam te pri započinjanju našeg razgovora upozorio na nesretnu sudbinu onih što pokušavaju jednostavnim postupkom dovesti u pitanje vrlo složene stvari.

Lapideus: Jasno se sjećam.

Canis: Njihova ambicija često je nalik (*analogia*) ambiciji domoroaca koji naivno vjeruje da će, uz bogove na svojoj strani, vlastitim kopljem preparati neprijateljski tenk.⁵ Ona je naivna te često uzaludna i porazna.

---

⁵ Na ovoj se sličici autori zahvaljuju kolegi Lovri Hameru, koji ju je s njima podijelio prilikom uobičajenog proljetnog ispijanja kave na kampusu Borongaj.

Lapideus: Tvoj je opis odista slikovit.

Canis: Da. No, zaboravio sam te upozoriti na jednako tužnu sudbinu lotalica, onih ljudi koji su imali dovoljno hrabrosti negdje se otisnuti, ali nedovoljno smionosti da na željeno mjesto i pristignu. I sam sam zaboravio koliko može biti pogubno zaboraviti na cilj tijekom samog putovanja.

Lapideus: Dragi Canise, još uvijek govoriš u slikama i zagonetkama. Možda si, prijatelju, zaboravio i poneke prednosti jasnoće izraza?

Canis: Možda i jesam. No, mi smo, prijatelju moj, iz vida izgubili *značenje!* Čitavo vrijeme zapravo je riječ o mogućnosti određenja *istinosne vrijednosti* pojedinog iskaza. Quine pak značenje jednači s iskustvenim implikacijama i verifikabilnošću. Pojedini iskazi nemaju iskustvene implikacije, nisu verifikabilni te stoga nemaju ni – značenja. Ostaje otvorenim pitanje koliko mogućnost određenja istinosne vrijednosti iskaza neizravnim postupkom uz pomoć semantike konjunkcije uopće stoji u vezi s određenjem značenja. Sklon sam kazati kako je ta veza sve samo ne razvidna.

Lapideus: Zeusa mi, Canise, u pravu si! Nameće mi se sada ona tužna Ludvijeva⁶ misao kako problemi u filozofiji proizlaze zapravo iz jezičnih zavrzlama. Žalost me hvata što više nismo u prilici zamoliti ga da nam pomogne u ovoj stvari.

Canis: Zaista, njegova bi pomoć dobro došla. Mojemu žaljenju također nema kraja, no, Lapideuse, u žaljenju nema nikakve svrhe (*telos*). Ako je čemu koristila, tada plodove ove rasprave valja tražiti u ponovnom dozivanju k svijesti znanja o vlastitom neznanju. Velik je, ipak, uspjeh kada se istraživanjem primaknemo trenu u kojemu veliki Sokrat progovori, a ostali glasovi utihnu.

Lapideus: Sokrat?

Canis: Zar se ne slažeš sa mnom u ovoj stvari, Lapideuse?

Lapideus: Složio bih se s tobom, prijatelju, da se Sokrat tek nema *roditi!*

Canis: Roditi, kažeš? Tako mi Zeusa, ti si se ili zaboravio umjesno šaliti ili si pak zaboravio na svima znane činjenice.

---

⁶ Globalno priznati interpreti se uglavnom slažu kako je riječ o nadimku Ludwiga Wittgensteina (1889-1951), koji su mu nadjenuli Canis i Lapideus prilikom davnih zajedničkih druženja u norveškom Skjoldenu.

Lapideus: Ako je to zaista dvojba, onda, o predragi Canise, duboko sažalijevam činjenice...⁷

(Netom nakon ovih začudnih i pomalo neukusnih primjedbi, radosni je dvojac naručio rundu nečeg “žešćeg”⁸ i rasprava se, dakako, nastavila u opuštenijem tonu. Kako je dan odmicao, kako se večer primicala, razgovor se *sve više* gubio u jezičnim zavrzlamama. No, to mladim ljudima sklonima filozofiji ipak nekako – priliči.)

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
petar.bodlovic@yahoo.com
vkeric1@gmail.com

Bibliografija

Quine, W. V. O. (2003.[1969.]), “Naturalizirana epistemologija”, u: Čuljak, Z. (ur.) (2003.), *Vjerovanje, opravdanje i znanje*, Zagreb: Ibis grafika, str. 373-385.

---

⁷ Prof. dr. sc. Atanasije T. Jonesmith, proslavljeni profesor povijesti filozofije na Sveučilištu McX, smatra kako se upravo ovdje može pronaći motivacija za poznatu Hegelovu mudroliju. Njegovo mišljenje okuplja zadnjih godina sve više poklonika u akademskoj zajednici.

⁸ Vidi podrubnu bilješku 3, (b).